

Essayeren

Essayeren middels kennisperspectieven en kennisfragmenten

“Diegenen schrijft essayistisch, die experimenteert, die dus zijn onderwerp heen en weer rolt, ondervraagt, betast, proeft, erover reflecteert, die het van verschillende kanten benadert, in zijn geestesoog verzameld wat hij ziet (...)”. (Lijster en Hartle, 2015, p.114)

Adorno citeert hier Max Bense; *Unber den essay und Seine Prosa* 1947, p.418

Introductie

Bijna iedereen heeft op de middelbare school of in vervolgonderwijs (hoger beroepsonderwijs of wetenschappelijk onderwijs) wel eens een essay geschreven, maar niet iedereen heeft een essay geschreven of gelezen zoals deze *buiten het onderwijs* wordt gehanteerd. Dit verschil is opmerkelijk. Als je naar de online websites voor schrijfhulp en educatieve handboeken voor essay schrijven kijkt, dan is daar een discrepantie te zien met de theoretisering binnen de academische en artistieke disciplines waar deze vorm veelal wordt gebruikt (o.a. literatuur, film en fotografie, maar recent ook in theater, dans en architectuur). Binnen het onderwijs gaat het vaak om een geschreven stuk met heldere argumentatie en conclusie, vele academici en kunstenaars hanteren echter veel vrijere vormen van het essay. Hier heeft het essay een vrijheid in onderwerp, structuur en (artistieke) vorm. Als traditionele vorm kennen we het literaire essay en video-essay, maar tegenwoordig kan het essay vorm vinden in vele andere artistieke disciplines.

Het essay als literair genre worstelt sinds het ontstaan met zijn definitie (Hesse, 1997, p.221; Erickson, 2004, p.40) en deze worstelingen hebben zich voortgezet in de andere artistieke genres die deze vorm hebben geadopteerd. Aan de andere kant, bevestigt de definitie problematiek juist de vrijheid van de essayist. Als het genre zelf al worstelt met haar definitie, hoe kunnen we dan heldere verwachtingen scheppen als we studenten vragen een essay te maken? En hoe doceer je een vrije vorm als het essay?

In dit artikel zal niet geprobeerd worden het essay als vorm (als zelfstandig naamwoord) te definiëren, dit artikel richt zich het essayistische proces; essayeren (als werkwoord). Dit procesmatige aspect ligt ook in de etymologische oorsprong en vertaling van het Franse ‘Essais’ (Montaigne, 1580-1595), als *test(en)* of *poging(en)*. Het is een manier om een onderwerp te onderzoeken die tussen kunst en wetenschap in zit; als artistiek onderzoek. Er wordt in dit artikel beschreven hoe een essayistisch proces tot stand kan komen, zonder de eind vorm te dicteren of vast te leggen. Het is een manier om je onderwerp te essayistisch te onderzoeken, niet om een essay te maken en kan een basis leggen voor het maken van een essay of essay reeks. Dit artikel beschrijft de eerste stap, namelijk, het verzamelen, archiveren, en organiseren van verschillende type kennis die gerelateerd zijn aan een eigen gekozen onderwerp. Het voorstel is om hierbij verschillende *kennisperspectieven* en verschillende *kennisfragmenten* in kaart te brengen. Het doel is om het eigen perspectief op het onderwerp te verbreden en een diversiteit aan type kennis te betrekken in het onderzoeken van een onderwerp.

Daarnaast stelt dit artikel voor om het essayistische proces collectief te maken, specifiek met betrekking tot een educatieve context. Historisch gezien is het essayeren een solistische praktijk, het voorgestelde proces van essayeren biedt de mogelijkheid om anderen te betrekken in het proces van essayeren¹.

Historische context van het essay

Een van de redenen waarom het essay als genre zo lastig te definiëren is, is de positie tussen kunst en wetenschap (Hesse 1997, p. 221; Obaldia 1996). Het is niet zuiver kunst en niet zuiver wetenschap, het is *bijna* kunst en *bijna* wetenschap (Lane Kauffmann 1989, p.221; Spellmeyer, 1989). Het artikel *Essaying art, an Unmethodological Method for Artistic Research* (Hurdeman, 2020) gaat uitgebreid in op de positie tussen kunst en wetenschap en de potentie van essayeren voor artistiek onderzoek. Het essay is een zeer geschikt vehicle voor artistiek onderzoekers, maar ook voor elke kunstenaar of wetenschapper, en ieder die een onderwerp wil essayeren. Het essayeren beperkt zich niet tot een bepaalde groep. Primair wil dit artikel essayeren toegankelijke inzichtelijker maken voor studenten, in bijzonder vanuit mijn eigen educatieve praktijk in de kunsteducatie.

¹ Dit artikel is de eerste stap in het onderzoek *Essayeren als Collectieve Performatieve Praktijk*, het doel van dit onderzoek is middels performatief essayeren, collectieve en transdisciplinaire artistiek onderzoek praktijken te stimuleren en creëren. Dit Professional Doctorate onderzoek is onderdeel van het Lectoraat Artistic Connective Practices onder leiding van lector Falk Hübner (Fontys FAA), de andere begeleiders zijn lector Michelle Teran (WdKA), Jasper Delbecke (Ghent Universiteit) en Robin Deacon. Professional Doctorate is een pilot voor praktijkgericht onderzoek in het HBO (derde cyclus), gefinancierd door de hogescholen en SIA. Dit onderzoek vindt plaats in de sector Kunst + Creatief en het traject duurt 4 jaar.

In het volgende gedeelte wordt het procesmatige (onderzoek matige) karakter van essayeren en het gebruik van theoretische bronnen beschreven, waarmee het essayeren verbintenis vindt in de wetenschap. Tevens wordt er gericht op het gebruik van persoonlijke kennis en het fragmentarische karakter van essayeren, waarmee het essayeren verbintenis vindt in de kunsten.

Historisch gezien ligt de oorsprong van het essay bij de *Essays* van Montaigne, een bundel van 107 korte teksten met ver uiteenlopende onderwerpen gepubliceerd in 1580 en 1588, met een postuum editie in 1595. De onderwerpen liepen ver uiteen, bijvoorbeeld; *Over vriendschap*, *Over woede*, *Over de macht van Rome*. Deze essays waren continu onderhevig aan verandering, over de jaren heen bleef hij zijn essays herschrijven en publiceren in meerdere versies; het is dan ook nooit tot een eindversie gekomen. De essay-bundel waar we nu vooral naar refereren is ofwel de postume versie, ofwel een geannoteerde versie met alle wijzigingen erin meegenomen. De essays kun je dus zien als een continu proces, of beter gezegd; het essayistische proces is continu en vindt tussendoor stilstand in een publicatie vorm. In de gerenommeerde theoretisering van het essay, Adorno's tekst *Het Essay als Vorm*, refereert dit aan het statische karakter van het essay: "het statische karakter van het essay bestaat uit spanningsverhoudingen die als het ware tot stilstand gebracht worden" (Hartle en Lijster, 2015, p.21). Vervolgens geeft dit weer een versie om verder te bewerken en op te reflecteren voor een volgende versie. Hierin ligt mede het onderzoek matige karakter van het essay. Het is niet het eindpunt of de eindvorm dat centraal staat maar het essayistische gedachten- en onderzoeksproces.

Het essay zoekt dan ook niet totaliteit, maar, zoals Adorno omschrijft: "legt de nadruk op het gedeeltelijke, het fragmentarische" (Hartle en Lijster, 2015, p.104) dat kan ogen als "fragmentarisch en willekeurig" (Hartle en Lijster, 2015, p.106). Het is een collectie van "elementen" die een "configuratie" vormen, deze elementen zijn continu in "beweging"; "de configuratie is een krachtenveld" (Hartle en Lijster, 2015, p.110). De elementen transformeren middels het spanningsveld, hierin gaan ze een interactie met elkaar aan. Hieruit kun je opmaken dat het essayeren niet zoekt naar een rechtlijnige structuur van argumenten met conclusies, maar daar juist van wil losbreken. Samuel Johnson (1709-1784) ging nog verder in het niet-systemisch denken en noemde het essay "unconnected pieces (...) who's only rule is to avoid uniformity" om een "boundless multiplicity" te creëren (Klaus and Stuckey-French, 2012, p.14). Deze 'elementen' of 'niet verbonden stukken' zitten in het samenbrengen van verschillende perspectieven (kanten) om het onderwerp te *testen*, zoals in het citaat op het begin van dit artikel staat: "diegenen schrijft essayistisch, die experimenteert, die (dus) zijn onderwerp heen en weer rolt, ondervraagt, betast, proeft, erover reflecteert, die het van verschillende kanten benadert, in zijn geestesoog verzameld wat hij ziet (...)" (Hartle en Lijster, 2015, p.114). In de context van dit artikel, en de huidige uitbreiding van artistieke vormen, kunnen we 'schrijft essayistisch' vervangen door 'diegene die essayeert'. Dit verzamelen van een grenzeloze 'multipliciteit' ligt de kern van essayeren, of zoals dit artikel de termen hanteert: het verzamelen van *kennisfragmenten* vanuit verschillende *kennisperspectieven*. Het artistieke van een essay zit hem niet alleen in de vorm (literair, filmisch etc.) maar ook in dit fragmentarische karakter. De ambiguïteit middels fragmentatie speelt een centrale rol in de presentatie; in de uiteindelijke vorm worden directe connecties tussen elementen niet altijd geduid, er blijft een mate van interpretatie open voor de beschouwer (lezer/kijker/luisteraar). In deze interactie van ligt een performativiteit: "(...) the essay starts performing its own gestures, presenting its own enigmas, its own images" (Johansen, 2013, p. 166) ook andere theoretici beschrijven het essay, van bijvoorbeeld Adorno, als performatief ("performative *salto mortale*" Hohendahl, 1997, p. 223, "performatively demonstrating" Pourciau, 2007, p. 363, "performance of paradox" Burgard, 1992, p.175).

Het gebruik van theoretische kennis naast persoonlijke ervaringen en observaties is een centraal element in het essayeren. Het gebruikt van theoretische bronnen is echter wel veel vrijer dan in traditionele wetenschap. Montaigne gebruikte bijvoorbeeld filosofische quotes in verschillende talen zonder daar zelfs de bron bij te vermelden², en plaatste deze naast persoonlijke anekdotes. In de kunsten zijn we gewend aan deze vrijheid en gebruik van persoonlijke perspectieven. Het idee van gefragmenteerde kennis vanuit theorie en persoonlijke ervaring, ligt aan de grondslag van essayeren als proces en de basis waarop dit artikel verder voortborduurt. Als we de multipliciteit willen bevorderen en waarborgen, moet het onderwerp doelbewust vanuit meerdere perspectieven belichten worden. Als we dit idee doorstrekken, dan kan alles gebruikt worden als kennis zolang het maar een (directe of indirecte) relatie heeft met het gekozen onderwerp. Het doel is niet om het onderwerp te definiëren maar juist om het onderwerp open te breken door de fragmenten vanuit verschillende perspectieven die niet naadloos op elkaar aansluiten en zelfs kunnen botsen; het vorm een "*conceptuele membra disiecta*" (Hartle en Lijster, 2015, p.120) ofwel een configuratie van *verspreide fragmenten*. Dit geeft ruimte voor een grote mate van experiment en speelsheid aan het essayistische proces en is centraal aan het proces van essayeren.

² In contrast met Montaigne, is het aan te raden om de referenties wel te vermelden, vooral in een educatieve context wegens navolgbaarheid.

Essayeren middels kennisperspectieven en kennisfragmenten

Om een werkvorm te vinden voor het proces van essayeren, is inspiratie gehaald uit twee vormen van kennisorganisatie: de Zettelkasten van Conrad Gessner (1516-1556), en de Mnemosyne Atlas van Aby Warburg (1866-1929). Dit zijn organisatievormen voor kennis waar vanuit een onderzoek of geschreven stuk ontstaat.

Zettelkasten wordt gebruikt voor het organiseren en ordenen van informatie voor onderzoek en schrijven. In eerste instantie is dit systeem bedacht door Conrad Gessner en later populair gemaakt door socioloog Niklas Luhmann (1927-1998). Het is een systeem voor het organiseren van notities en bronnen, middels losse kaartjes met handgeschreven aantekeningen. De kaarten worden middels een index van kernwoorden en nummeringen georganiseerd. Doordat het op losse kaartjes staat, kunnen de kaarten in verschillende volgorde worden geplaatst, dit vormt de basis voor het schrijven van een artikel of boek. Het performatieve aspect van dit archief is essentieel, en zit in het schikken en herschikken van losse kaarten (de losse kennisfragmenten), door deze in een andere volgorde te plaatsen ontstaan er andere connecties en structuren tussen de kaarten in relatie tot de kernwoorden. De kaarten bieden ruimte voor een diversiteit aan kennis, van persoonlijke kennis en theoretische kennis. Befaamde essayisten Walter Benjamin (1892-1940) en Roland Barthes (1915-1980) gebruikte een gelijksoortige kaartsystemen voor hun schrijven. Het idee van deze losse kennisfragmenten rondom een thema wordt meegenomen om in te zetten voor essayeren.

In de Mnemosyne Atlas (1924-1929) gebruikte Aby Warburg grote panelen met elk een centraal (kunsthistorisch) onderwerp in beeld (bijvoorbeeld een schilderij). Middels de Mnemosyne Atlas onderzocht Warburg de betekenis van beeld, zowel symbolisch, intellectueel als emotioneel (<https://warburg.library.cornell.edu/about>). Het interessante is dat de panelen verschillende type bronmaterialen samenbrachten, hij gebruikte hierbij bijvoorbeeld beeld fragmenten, foto's, of fragmenten uit kranten- en tijdschriftartikelen. Door deze in relatie tot elkaar te plaatsen kreeg hij nieuwe inzichten met betrekking tot het centrale onderwerp. Het was een continu proces van arrangeren van de materialen die door hun nabijheid een interactie met elkaar aangaan in relatie tot het centrale onderwerp. De performativiteit zit hem in de verplaatsing van deze losse fragmenten in relatie tot elkaar en in relatie tot het onderwerp. De fragmentatie als losse elementen is belangrijk om de performativiteit (middels verplaatsing) van de elementen in relatie tot elkaar en tot het centrale thema open te houden. Hierdoor kan de gebruiker experimenteren met combinaties van kennisfragmenten. Het idee van verschillende typen bronmaterialen als kennisfragmenten en het performatief arrangeren op een ruimtelijk vlak, wordt meegenomen om in te zetten voor essayeren.

Voor het essayeren is het doel is niet om een kloppend geheel te vormen, maar om de verzameling van fragmenten een performatieve interactie met elkaar aan te laten gaan, waardoor er onverwachte inzichten kunnen ontstaan. De interactie is een wederzijdse invloed, zowel het onderwerp als de fragmenten veranderen in betekenis en interpretatie door plaatsing naast elkaar. Een belangrijke toevoeging voor essayeren zoals in dit artikel wordt beschreven, is het *inventariseren* van kennisperspectieven waar vanuit kennisfragmenten gehaald worden.

Kennisperspectieven

Om een onderwerp niet alleen vanuit één hoek te benaderen, stel dit artikel voor om een diversiteit van perspectieven toe te voegen. Zoals eerder beschreven gebruik je tijdens het essayeren zowel wetenschappelijke bronnen als persoonlijk ervaring, meestal ligt de kennis dicht bij de expertise(s) van de essayist. Om dit een stap bewuster in te zetten en breder te trekken, wordt voorgesteld om deze expertises als perspectieven zien om deze vervolgens te inventariseren en uit te breiden. Het bewust inzetten van een multiplicitéit van perspectieven die zich niet binnen de expertise van de essayist bevinden, is belangrijk om het spanningsveld te waarborgen en eigen perspectief op het onderwerp kunnen verbreden en veranderen. Hierdoor worden verschillende facetten van het onderwerp belicht.

Om een persoonlijk voorbeeld te geven: Op mijn visitekaartje staat: "Emily Huurdeman: kunstenaar, onderzoeker, educator." Dit zijn directe afgeleide van de opleidingen die ik heb genoten en de beroepen die ik uitvoer. Het zijn drie kennisperspectieven waar ik gespecialiseerde kennis in heb opgedaan en waar ik een bepaalde set aan bronnen waar ik de kennis uit heb put. Per perspectief zijn er verschillende type bronnen die invloed hebben. Als professie docent heb ik ook een perspectief als leerling, vooral gebaseerd op persoonlijke ervaring als bron. Ik ben een leerling met meerdere middelbare scholen, die op haar 15^e jaar het onderwijs systeem heeft en pas op haar 24^e weet is terug gekeerd. Deze perspectieven (ondanks dat ze contrasterend lijken) hebben invloed op elkaar, ook in relatie tot de onderwerpen die ik kies om te essayeren, echter ben ik hier pas bewust van geworden door het essayeren. In de loop van de tijd ben ik tijdens mijn essayistische praktijk perspectieven gaan toevoegen, zoals een economisch perspectief of een niet-menselijk perspectief, deze liggen verder van

mij af. Door deze perspectieven uit te breiden ben ik tot nieuwe inzichten gekomen in relatie tot mijn onderwerpen, bijvoorbeeld vanuit een persoonlijk bron dat mijn sociaal economische achtergrond ook invloed heeft op mijn huidige positie en onderwerpen die ik essayeer.

Door persoonlijke expertise naast de anderen te leggen kunnen ze interactie aangaan met het gekozen onderwerp of een relatie bloot leggen. In het professioneel handelen en in praktijk- of wetenschappelijk onderzoek wordt het persoonlijke perspectief juist geweerd. Essayeren is een manier om je bewust worden van eventuele invloeden van achtergrond en persoonlijke ervaringen je onderwerp. Je zou kunnen zeggen dat het een manier is om inzichten te krijgen in onbewuste motivaties en voorkeuren, aannames en vooroordelen. De persoonlijke referenties bieden vaak ook ruimte voor anderen, zonder gespecialiseerde kennis, te begrijpen wat je verbinding met het onderwerp is.

Dit artikel beargumenteert dat het essentieel is om voorbij te gaan aan de eigen expertises (expertise vanuit persoonlijke ervaring, praktijk- of professionele expertise, theoretische expertise) en de ruimte te geven om de verschillende perspectieven te laten interacteren met het onderwerp dat je essayeert. Ook (en juist als) als deze contrasterend zijn met de eigen perspectieven en bronnen. Het is daarin niet-binair (het zet deze niet tegenover elkaar) maar zoekt juist de frictie ruimtes op tussen kennisfragmenten, hier vindt de interactie plaats. Dit geeft ook, zoals later beargumenteerd wordt, aanknopingspunten voor anderen om kennisfragmenten toe te voegen. Door via verschillende perspectieven naar je onderwerp te kijken, kun je nieuwe bronnen aanboren, nieuwe verbanden en interacties aangaan en ontdekken in relatie tot je onderwerp, en vooral ook (kritisch) reflecteren op je eigen data set aan perspectieven en bronnen.

Het doel is om vanuit een breed spectrum aan perspectieven je onderwerp te belichten, een spectrum dat nooit volledig te inventariseren is, en altijd in proces (en performatief) is. Of zoals Adorno het omschrijft: "het construeert de verstrengeling van begrippen op de wijze waarin ze in het onderwerp zelf verstrengeld zijn" (Hartle en Lijster, 2015, p.122). Dit is een paradox die essentieel is, het is géén deconstructie, maar een uiteenzetting van perspectieven die mogelijk een interactie met elkaar hebben en/of aangaan.

Kennisfragmenten

Nadat de verschillende perspectieven zijn geïnventariseerd, volgt een tweede stap: het verzamelen van de verschillende kennisfragmenten die relevant zijn voor je onderwerp. Deze fragmenten kunnen zijn in meer of mindere mate verbonden zijn met je onderwerp, soms bewust, soms onbewust, soms als metafoor, soms associatie. Ze kunnen uit verschillende bronnen komen, o.a. academische artikelen, kranten, tijdschriften en social media zijn, maar ook een dagboek, en persoonlijk foto archief. Bij de gekozen perspectieven die minder voor de hand liggen of waar je minder bekend mee bent, is het vaak nodig om bronnen te zoeken (om kennisfragmenten uit te halen).

Om een persoonlijk voorbeeld te geven: Als ik vanuit een economisch perspectief naar mijn onderwerp kijk, kunnen fragmenten uit verschillende bronnen komen; bijvoorbeeld persoonlijke ervaring, social media, radioprogramma's, of krant artikelen. Het is niet mijn expertise dus ik zal minder snel tot wetenschappelijke bronnen komen.

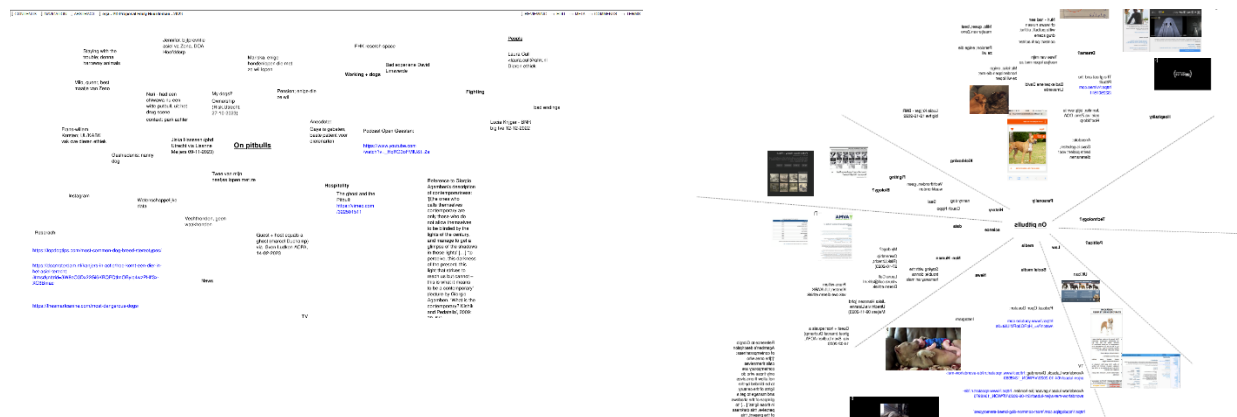
Alle kennis fragmenten worden als gelijkwaardig behandeld in relatie tot het onderwerp, zonder de traditionele scheiding van subjectieve of objectieve kennis. Het is daarom belangrijk om een diversiteit aan bronnen te raadplegen. Het is ook belangrijk om naar een diversiteit aan media te kijken, om ruimte te bieden voor verschillende essay vormen die hieruit voort kunnen komen. Naast tekst (in de vorm van quotes, anekdotes, poëzie etc.) is er ook ruimte voor foto's, audio, video, gif's etc.. Er zijn natuurlijk ook vormen van belichaamde kennis die zintuigelijk zijn, in bijvoorbeeld dans en gastronomie. Als je alleen tekstuele kennisfragmenten hebt beperk je het essayeren, en beperk je de kennisbronnen, als je ook video en beeld gebruikt kan de vorm meerdere kanten kunnen er meerdere interacties ontstaan, en vervolgens meerdere (artistieke) vormen.

Essayeren middels kennisperspectieven en kennisfragmenten

Deze verzamelde kennisperspectieven en de kennisfragmenten in relatie tot elkaar en het onderwerp geplaatst. Dit kan in een fysieke of digitale omgeving (bijvoorbeeld middels het digitale platform Research Catalogue³) zolang de ruimte verschillende media kan behelzen en zolang de fragmenten los kunnen bewegen. Het is een performatief archief, en belangrijk dat er makkelijk elementen aan toe kunnen worden gevoegd en makkelijk elementen verschoven kunnen worden. Door verschuiving van fragmenten ontstaat er nabijheid en afstand, clusters en isolatie, overeenkomst en frictie, het onderwerp valt uiteen in de verschillende perspectieven die

³ De Research Catalogue is een internationale database van de Society of Artistic Research, voor deze visualisatie is de 'graphical editor' de beste optie.

ermee verstrengeld zijn. Uiteraard is dit een groeiend proces, kennisfragmenten worden niet vervangen maar toegevoegd of verplaatst. Alle elementen staan in relatie tot je onderwerp met als doel interacties te ontdekken, nieuwe inzichten op te doen en aannames af te breken. Omdat de inventarisatie constant in ontwikkeling is adviseer ik studenten tussendoor foto's of screenshots te maken, dit zijn de momenten waarop het proces tijdelijk bevroren wordt, gezamenlijk kunnen ze een serie vormen. Het tijdelijk statisch maken van de verhoudingen creëert referentiepunten om vervolgens weer op te reflecteren. Het kan ook een basis bieden om vanuit te vertrekken voor het maken van een essay (in welke artistieke vorm dan ook) of een ander werk. Het biedt expliciet ruimte voor multidisciplinaire vormen omdat er verschillende media worden opgenomen in de constellatie.

Afbeelding: twee screenshots van essayeren op de Research Catalogue (Emily Hurdeman) de eerste alleen met tekst en links, de tweede met andere media.

Collectief essayeren

Tot nu toe is het essayeren voornamelijk een solistische praktijk. Het is de essayist en diens perspectief op het onderwerp dat centraal staat. De kracht van de multipliciteit levert vruchtbare spanning en frictie op, maar het zijn nog steeds door de essayist geselecteerde perspectieven, bronnen en fragmenten. De constellatie die hierboven is beschreven biedt ook ruimte voor andere personen om fragmenten aan toe te voegen vanuit andere bronnen en eventueel ook andere perspectieven. Het is belangrijk om hierbij personen te betrekken die wellicht verder van je eigen expertises staan. Juist door deze op te zoeken kun je je eigen onderwerp werkelijk open breken.

Om een praktijkvoorbeeld te geven: In de Master Kunsteducatie op Fontys Academy of the Arts, waar ik les geef als docent artistieke onderzoeksvaardigheden, zijn er studenten met een educatieve achtergrond en met een artistieke achtergrond, opleiding en beroepspraktijk. Onder andere; CKV-docent, museum begeleider, muziek- of schilderdocent, maatschappelijk werker. Alle studenten hebben verschillende achtergronden maar ook verschillende leeftijden. Door de verschillende aanwezige kennis perspectieven is deze leergemeenschap perfect voor collectief essayeren. Omdat je put uit een breed spectrum van bronnen.

Performatief en collectief essayeren voor studenten

Dit artikel theoretiseert het idee van essayeren als manier om je onderwerp te benaderen, met als doel om dit ook bruikbaar voor studenten te maken. Verschillende elementen uit dit artikel zijn in twee contexten getest middels de ontstaande aanwijzingen. Verder praktijk onderzoek moet deze nog verder aanscherpen en verfijnen.

De eerste context is bij de Master Kunsteducatie van de Fontys in Tilburg (tweedejaars studenten), hier is het essayeren middels kennisperspectieven en kennisfragmenten getest in een educatieve setting. Bij een publiek evenement van de Master Kunsteducatie van de Hanze Hogeschool in Groningen is daarbij ook het collectieve aspect getest. De initiële reacties van zowel educatoren als kunstenaars was positief. Het meest opvallende was dat de kunstenaars inzicht kregen in hoe ze eigenlijk (vaak onbewust) een onderwerp artistiek onderzoeken, en de educatoren voelde meer artistieke vrijheid (en inspiratie) in relatie tot het onderwerp. Ook was het opvallend dat juist het collectieve element voor nieuwe inzichten zorgde. Een voorbeeld van een inzicht die de praktijk heeft veranderd was een danser met een onderzoekspraktijk in de publieke ruimte, middels het niet-menselijke perspectief werd deze student zich bewust van die dieren in de omgeving, en de interactie van haar

bewegingen en het onderzoeksobject in relatie tot de bewegingen van deze dieren. Uiteindelijk kregen de vogels in de publieke ruimte een belangrijke rol in haar artistieke werk.

Aanwijzingen:

Stap 1: kies een onderwerp (dit mag van alles zijn wat je op dit moment bezig houdt) plaatst deze in het midden van de (digitale of fysieke) ruimte. Het onderwerp begint met: Over ...

Stap 2: inventariseer je eigen kennisperspectieven en inventariseer welke kennisperspectieven je kan toevoegen

Stap 3: Kies per kennisperspectief de bronnen waar je uit put (let hierbij op een verscheidenheid aan bron types)

Stap 4: Verzamel kennisfragmenten uit verschillende type bronnen die bij de perspectieven horen (let hierbij op een verscheidenheid aan type media).

Stap 4: Ga deze kennisfragmenten rondom je onderwerp plaatsen in relatie tot elkaar (dit kan een proces zijn; wat zeggen ze in relatie tot elkaar? Voeg waar zo nodig ook kernwoorden aan toe.)

Maak een foto of screenshot

Stap 5: geef je inventarisatie aan iemand anders en laat er kennisfragmenten aan toe voegen

Maak een foto of screenshot

Vervolg: reflecteer op de toegevoegde kennis fragmenten en ga zo nodig opnieuw arrangeren. Zie dit als een performatief archief dat continu in proces is.

Samenvattend

Het in de introductie beschreven doel was om het eigen perspectief op het onderwerp te verbreden en een diversiteit aan type kennis te betrekken in het onderzoeken van een onderwerp. Door eerst de kennisperspectieven te inventariseren zorg je ervoor dat het onderwerp vanuit meerdere kanten kan worden belicht. De perspectieven kunnen afzonderlijk verder uitgediept worden in relatie tot het onderwerp, je wordt er bewust van welke type bronnen er bij deze perspectieven horen en kan hieruit kennisfragmenten selecteren vanuit verschillen bronnen en verschillende media. Doordat er verschillende type bronnen naast elkaar geplaatst worden, ondermijnt het de traditionele hiërarchie van kennis, en kunnen ze een gelijkwaardige interactie met elkaar aangaan. Doordat deze kennisfragmenten ruimtelijk bij elkaar geplaatst worden is er geen lineaire structuur, het fragmentarische wordt benadrukt. Doordat de kennisfragmenten los staan is het archief continu in beweging en blijft het actueel door er nieuwe elementen aan toe te voegen; het is een performatieve constellatie. Er is meer vrijheid voor het toevoegen van niet-tekstuele kennis, doordat de kennisfragmenten van verschillende type media kunnen zijn. Door de diversiteit aan media komt er meer ruimte voor artistieke interacties en associaties. Door het proces collectief te maken opent het de mogelijkheid voor andere kennisfragmenten buiten je eigen referentie kader en expertise. Dit geeft de potentie om het onderwerp verder te testen en open te breken. De eerste indicaties zijn dat het essayeren van een onderwerp tot fundamentele inzichten kan leiden, en gebruikt kan worden voor artistiek onderzoek. Verder praktijkonderzoek zal dit moeten uitwijzen.

Vervolg: Essayeren voor publiek, een performatieve en collectieve praktijk

Vanuit het essayeren kun je tot een essay komen, hiermee maakt je de interacties inzichtelijk en deelbaar voor anderen. Alle fragmenten kunnen vorm vinden in een theater stuk of een geschreven stuk, hiervoor bied het proces van essayeren dus vrijheid en openheid. Idealiter vind het essay vorm naar aanleiding van de fragmenten in relatie tot elkaar, wordt er een vorm keuze gemaakt die bij het onderwerp en de fragmenten past. Een performatieve vorm bied ruimte voor multidisciplinair werk en ruimte voor interactie met een publiek. Bij performatief delen voor een publiek kunnen de perspectieven van de aanwezigen ook gebruikt worden. Hierdoor ga je een collectieve interactie aan, je publiek worden je peers, dit maakt het een potentieel collectief leerproces.

Emily Huurdeman

Fontys Academy of the Art, Tilburg, NL

PD candidate, Lectorate Artistic Connective Practices

Docent artistieke onderzoeksvaardigheden, Master Kunst educatie

e.huurdeman@fontys.nl

Bibliografie

Adorno, T. (1958), *Noten zur Literatur I; Der Essay als Form*, Frankfurt am Main: Suhrkamp. (1984), 'The essay as form', *New German Critique* (trans. from German by B. Hullot-Kentor and F. Will), 32, pp. 151-71

- Burgard, P.J. (1992), 'Adorno, Goethe, and the politics of the essay', *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 66:1, pp. 183–187.
- Erickson, L. (2004), *Metafact: Essayistic Science in Eighteenth-Century France*, Chapel Hill, NC: Chapel Hill Press
- Hartle, J. and Lijster, T. (2015), *De Kunst van Kritiek. Adorno in Context*, Amsterdam: Octavo Publicaties.
- Hesse, D. (1997), 'The British essay', in T. Chevalier (ed.), *Encyclopedia of the Essay*, Chicago, IL: Fitzroy Dearborn Publishers, pp. 220–38.
- Hohendahl, P. U. (1997), 'The scholar, the intellectual, and the essay: Weber, Lukacs, Adorno, and postwar Germany', *The German Quarterly*, volume 70, number 3, pp. 217–32.
- Huurdeman, E.G.A. (2020) 'Essaying art: An unmethodological method for artistic research', *Empedocles: European Journal for the Philosophy of Communication*, Volume 11, Number 1, pp. 25-42(18)
- Klaus, C.H and Stuckey-Frensh, N. (2012) *Essayists on the Essay, Montaigne to our time*. University of Iowa Press, Iowa City
- Lane Kauffmann, R. (1988), 'The skewed path: Essaying as un-methodical Method', *Diogenes*, 36:143, pp. 66–92.
- Johansson, A. (2013), 'The necessity over-interpretation: Adorno, the essay, and the gesture of aesthetic experience', *The Central European Journal of Aesthetics*, 2, pp. 149–68.
- Klein, J. (2011), 'The Mode is the Method Or How Research Can Become Artistic', Daniela Jobertová (Ed.), *Artistic Research – Is There Some Method?*, Academy of Performing Arts, Prague 2018
- Montaigne, M. (1603), 'The essays of Montaigne' (trans. J. Florio), *The World's Classics* (1987s), Montaigne, *The Complete Essays*, London: Penguin Books.
- Obaldia, C. (1996), *The Essayistic Spirit*, Oxford: Clarendon Press.
- Pourciau, S. (2007), 'Ambiguity intervenes: Strategies of equivocation in Adorno's Der Essay als Form', *Modern Language Notes*, volume 122, number 3, pp. 623–646.
- Spellmeyer, K. (1989). A Common Ground: The Essay in the Academy. *College English*, 51(3), pp. 262–276.